

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΦΥΣΗ • ΠΟΛΗ – ΥΠΑΙΘΡΟΣ

Νίκος Χατζηκυριάκος-Γκίκας, *Το πρώτο πρωί του κόσμου* (λεπτομέρεια)

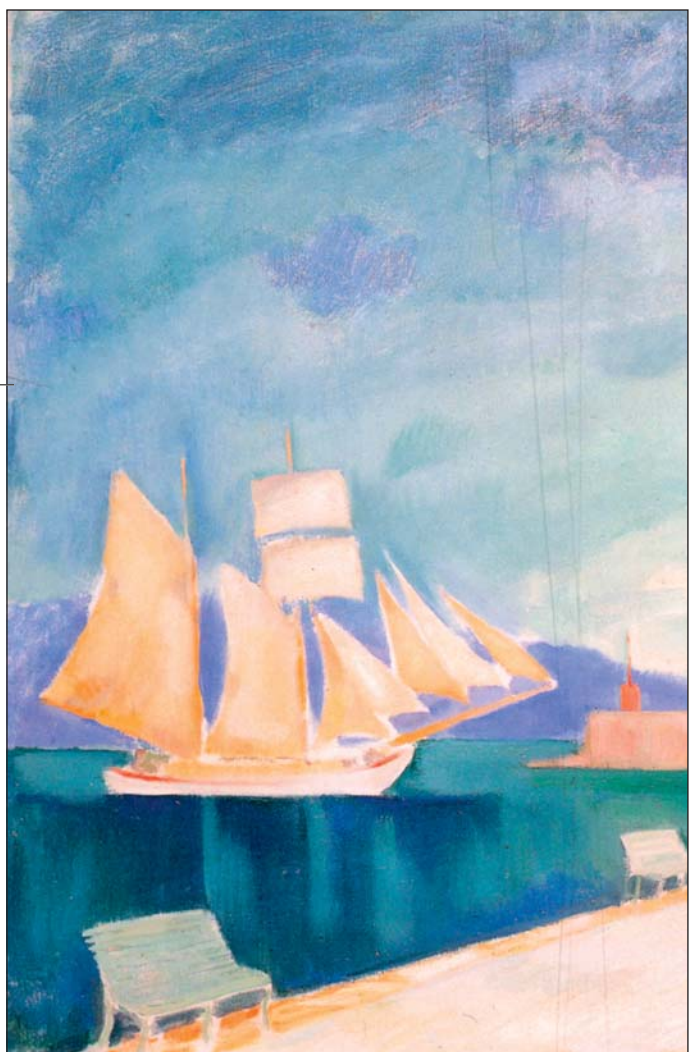
Η ΦΥΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΟΜΟΡΦΙΑ της γίνεται πηγή απόλαυσης και αρμονίας για τον άνθρωπο, με τα αρώματα και τους χυμούς της γεννά επιθυμίες για τη ζωή και τον έρωτα, με τα χρώματα και τους ήχους της γίνεται τόπος παιχνιδιού και χαράς για τα παιδιά. Όμως, στην επαφή του με το περιβάλλον ο άνθρωπος πολλές φορές ενεργεί καταστροφικά, διαταράσσει τις ισορροπίες που διέπουν το οικοσύστημα, με αποτέλεσμα να κινδυνεύει η ίδια η ύπαρξή του. Η λογοτεχνία έχει υμνήσει με πολλούς τρόπους την ομορφιά που υπάρχει γύρω μας –στην ύπαιθρο, στην πόλη, στη θάλασσα– και με άμεσο ή έμμεσο τρόπο μάς δείχνει ότι η φύση αποτελεί πηγή ζωής και πως η προστασία της είναι απαραίτητη για την επιβίωσή μας.

Γεώργιος Δροσίνης

Θαλασσινά τραγούδια

Το ποίημα που ακολουθεί προέρχεται από τη συλλογή Ειδύλλια, η οποία εκδόθηκε το 1884 και άσκησε σημαντική επίδραση στην ποίηση της εποχής με τις νέες εικόνες που έφερε από την ελληνική φύση, από τον αγροτικό και το νησιωτικό χώρο. Στις εικόνες του συγκεκριμένου ποιήματος κυριαρχεί η ειδυλλιακή διάσταση και η αρμονική συνύπαρξη όλων των μερών του θαλασσινού τοπίου.

Κωνσταντίνος Παρθένης, Το λιμάνι της Καλαμάτας (λεπτομέρεια)

Γλυκά φυσά ο μπάτης,
η θάλασσα δροσίζεται,
στα γαλανά νερά της
ο ήλιος καθρεφτίζεται
και λες πως παίζουν μ' έρωτα
πετώντας δίχως έννοια
ψαράκια χρυσοφτέρωτα
σε κύματ' ασημένια.

Στου караβιού το πλάι
ένα τρελό δελφίνι
γοργόφτερο πετάει
και πίσω μάς αφήνει
και σαν να καμαρώνεται
της θάλασσας το άτι
με τους αφρούς του ζώνεται
και μας γυρνά την πλάτη.

Χιονοπλασμένοι γλάροι,
πόχουν φτερούγια ατίμητα
και για κανένα ψάρι
τα μάτια τους ακοίμητα,
στα ξάρτια τριγυρίζοντας
ακούραστοι πετούνε
ή με χαρά σφυρίζοντας
στο πέλαγος βουτούνε.

♦ **μπάτης**: ελαφρό θαλασσινό αεράκι, αύρα ♦ **άτι**: άλογο ♦ **ζώνεται**: τυλίγεται ♦ **πόχουν**: που έχουν ♦ **ατίμητα**: ανεκτίμητα ♦ **ξάρτια**: τα σκονιά των πλοίων που στηρίζουν τα πανιά

Και γύρω караβάκια
στη θάλασσ' αρμενίζουν
σαν άσπρα προβατάκια
που βόσκοντας γυρίζουν
με χαρωπά πηδήματα
στους κάμπους όλη μέρα,
κι έχουν βοσκή τα κύματα,
βοσκό τους τον αέρα.

Λ. Πολίτη, *Ποιητική Ανθολογία*, τόμ. 6, Δωδώνη

Ερωτήσεις

- 1 Σε κάθε στροφή κυριαρχεί μια μορφή του θαλασσινού κόσμου. Βρείτε ποια είναι αυτή σε κάθε περίπτωση και περιγράψτε τη συμπεριφορά της.
- 2 Στην τελευταία στροφή συμπλέκονται δύο διαφορετικοί κόσμοι. Εντοπίστε τους και περιγράψτε τον τρόπο με τον οποίο ο ποιητής συσχετίζει αυτούς τους δύο κόσμους.
- 3 Τα εκφραστικά μέσα που κυριαρχούν στο ποίημα είναι τα επίθετα, τα υποκοριστικά, οι μεταφορές. Βρείτε μερικά από αυτά. Συζητήστε επίσης τη στιχουργική και την ομοιοκαταληξία του.

Διαθεματικές εργασίες

- 1 Αναζητήστε στην αρχαία ελληνική μυθολογία μύθους που να αναφέρονται στα δελφίνια και στη σχέση τους με τους ανθρώπους. Ζητήστε και από τον καθηγητή της Βιολογίας να σας μιλήσει για τα γνωρίσματα και τη συμπεριφορά των δελφινιών.
- 2 Ζωγραφίστε μια εικόνα από αυτές που περιγράφονται στο ποίημα. Μπορείτε στη συνέχεια να φτιάξετε με τις εικόνες σας έναν πίνακα-κολάζ και να στολίσετε την τάξη σας.

Νικόλαος Λύτρας,
Βάρκα με πανί

Γιάννης Ρίτσος και Οδυσσέας Ελύτης

Τα παρακάτω αποσπάσματα από το έργο των δύο μεγάλων ποιητών μας αναφέρονται στη σχέση που αναπτύσσουν τα παιδιά με το φυσικό περιβάλλον. Η ομορφιά, η απλότητα, η παιγνιώδης διάθεση που τα χαρακτηρίζουν, ταιριάζουν στη φύση των παιδιών και αναδίδουν χαρά και αισιοδοξία. Στο πρώτο απόσπασμα –από τη συλλογή Παιχνίδια τ' ουρανού και του νερού του Γιάννη Ρίτσου– η φύση γίνεται τόπος ανεμελιάς για τα παιδιά που παίζουν, και τόπος πίκρας για το «γέρο κόσμο» που μοχθεί και αγωνίζεται. Στο απόσπασμα από τη συλλογή Ήλιος ο πρώτος, ο Οδυσσέας Ελύτης αναδύει χρώματα και αρώματα της φύσης, για να αποδώσει ποιητικά το εφηβικό ερωτικό ζήτημα.

Γιάννης Ρίτσος

Τζιτζίκια στήσαν το χορό

Νικόλαος Γύζης, *Εαρινή συμφωνία*

Τζιτζίκια στήσαν το χορό
στο ντάλα μεσημέρι
και στέκουν γύρω τα παιδιά
και παίζουν παλαμάκια.

Μια πεταλούδα διάφανη,
πορτοκαλιά και μαύρη,
στον γέρο κόσμο στάθηκε
τα φρύδια επάνω, αντήλιο,
κι έπαιζε και κρυφόγενεφε
της πίκρας μαντιλάκι.

Γ. Ρίτσος, *Παιχνίδια τ' ουρανού και του νερού*, Κέδρος

Οδυσσέας Ελύτης

Κάτω στις μαργαρίτας το αλωνάκι

Κάτω στις μαργαρίτας το αλωνάκι
Στήσαν χορό τρελό τα μελισσόπουλα
Ιδρώνει ο ήλιος τρέμει το νερό

Τζιτζίκια στήσαν το χορό, Κάτω στις μαργαρίτας το αλωνάκι Γιάννης Ρίτσος & Οδυσσέας Ελύτης

Φωτιάς σουσάμια σιγοπέφτουνε
 Στάχνα ψηλά λυγίζουνε το μελαψό ουρανό.
 [...]

 Πέρα μέσ' στα χρυσά νταριά♦ κοιμούνται αγοροκόριτσα
 Ο ύπνος τους μυρίζει πυρκαγιά
 Στα δόντια τους ο ήλιος σπαρταράει
 Απ' τη μασχάλη τους γλυκά στάζει το μοσχοκάρυδο.

Ο. Ελύτης, *Ποίηση*, Ίκαρος

Ερωτήσεις

- 1 Πώς συνδέονται στα δύο ποιήματα τα παιδιά και η φύση;
- 2 Ποια κοινά στοιχεία στο περιεχόμενο και στη μορφή έχουν τα ποιήματα του Γ. Ρίτσου και του Οδ. Ελύτη;
- 3 Ποιες αισθήσεις μας κινητοποιούνται, προκειμένου να προσλάβουμε και να απολαύσουμε τις ποιητικές εικόνες;
- 4 Σε ποια σημεία φαίνεται η αισιόδοξη διάθεση των ποιητών;
- 5 Πώς συνυπάρχουν μέσα στο ποίημα του Γ. Ρίτσου η χαρούμενη και η πικρή διάσταση της ζωής;
- 6 Πώς παρουσιάζει ο Οδ. Ελύτης στο ποίημά του την ηλικία της εφηβείας;
- 7 Βρείτε τις μεταφορές και τις προσωποποιήσεις που υπάρχουν στα ποιήματα.

Διαθεματική εργασία

Ζωγραφίστε από τις εικόνες των ποιημάτων αυτήν που σας αρέσει περισσότερο. Δημιουργήστε ένα μεγάλο πίνακα-κολάζ με τις εικόνες αυτές.

Συμεών Σαββίδης,
Γύρω-γύρω όλοι

♦ **νταριά** (το νταρί): κοινή ονομασία του κεχριού, ο καρπός του οποίου χρησιμοποιείται ως τροφή ωδικών πτηνών

Ίταλο Καλβίνο

Μανιτάρια στην πόλη

Το απόσπασμα που ακολουθεί προέρχεται από το μυθιστόρημα Μαρκοβάλντο ή Οι εποχές στην πόλη, που εκδόθηκε το 1963 στο Τορίνο της Ιταλίας. Το βιβλίο αποτελείται από είκοσι ιστορίες με κοινό πρωταγωνιστή το Μαρκοβάλντο. Κάθε ιστορία ασχολείται με μια εποχή και έτσι σε κάθε εποχή αναλογούν πέντε ιστορίες.

Μια μέρα, στη στενή πρασιά ενός δρόμου της πόλης, έπεσε, ποιος ξέρει από πού, μια ριπή σποριών και φύτρωσαν μανιτάρια. Κανείς δεν τα πρόσεξε, εκτός από τον αχθοφόρο ♦ Μαρκοβάλντο που κάθε πρωί έπαιρνε αποκεί το τραμ.

Τα μάτια αυτού του Μαρκοβάλντο ήταν άμαθα στη ζωή της πόλης: πινακίδες, σηματοδότες, βιτρίνες, φωτεινές επιγραφές, αφίσες, όσο κι αν ήταν μελετημένες να τραβήξουν την προσοχή, ποτέ δεν προσείλκυαν το βλέμμα του που γλιστρούσε πάνω τους, όπως στην άμμο της ερήμου. Κι από την άλλη, ένα φύλλο που κιτρινίζει σ' ένα κλαδί, ένα φτερό που είχε μπλεχτεί στα κεραμίδια δεν του ξέφευγαν ποτέ: δεν υπήρχε αλογόμυγα σε άλογο, τρύπα από σαράκι σε τραπέζι, φλούδα σύκου πατημένη στο πεζοδρόμιο, που να μην τραβήξει την προσοχή του Μαρκοβάλντο και να μη γίνει αντικείμενο στοχασμών, καθώς του αποκάλυπτε τις αλλαγές των εποχών, τους πόθους της ψυχής και τις αθλιότητες της ύπαρξής του.

Έτσι, ένα πρωί, ενώ περίμενε το τραμ που θα τον πήγαινε στην εταιρεία Σβαν, όπου εργαζόταν σαν αχθοφόρος, παρατήρησε κάτι ασυνήθιστο κοντά στη στάση, στο κομμάτι της άγονης και σκασμένης γης που περιέβαλλε τα δέντρα του δρόμου: σε μερικά σημεία, στα πόδια των δέντρων, ξεπρόβαλλαν καρούμπαλα που εδώ κι εκεί ανοίγονταν κι άφηναν να φαίνονται στρογγυλά υπόγεια σώματα.

Έσκυψε να δέσει τα κορδόνια του και κοίταξε καλύτερα: ήταν μανιτάρια, πραγματικά μανιτάρια που ξεμύτιζαν μες στην καρδιά της πόλης! Ο Μαρκοβάλντο ένιωσε λες και ο γκριζος και άχαρος κόσμος που τον περιέβαλλε είχε μονομιάς γεμίσει κρυμμένους θησαυρούς, οπότε θα μπορούσε να περιμένει κάτι περισσότερο πέρα από την ωριαία αποζημίωση της συλλογικής σύμβασης, ♦ το επίδομα ακρίβειας, το οικογενειακό επίδομα και την αποζημίωση του ψωμιού.

Στη δουλειά του ήταν πιο αφηρημένος απ' ό,τι συνήθως: σκεφτόταν ότι όσο εκείνος καθόταν και ξεφόρτωνε δέματα και κιβώτια, τα μανιτάρια, που μόνο αυτός γνώριζε την ύπαρξή τους, μεγάλωναν αργά και σιωπηλά, η πορώδης σάρκα τους

♦ **αχθοφόρος**: αυτός που μεταφέρει φορτία ♦ **συλλογική σύμβαση**: σύμβαση εργασίας

ωρίμαζε, απομυζούσαν[♦] τους υπόγειους χυμούς, έσπαζαν το φλοιό της γης. «Μια νύχτα να βρέξει», έλεγε μέσα του, «και θα είναι έτοιμα». Και δεν έβλεπε την ώρα ν' ανακοινώσει την ανακάλυψή του στη γυναίκα και στα παιδιά του.

– Ακούστε τι θα σας πω, είπε, καθώς έτρωγαν το φτωχικό τους γεύμα. Μες στη βδομάδα θα φάμε μανιτάρια! Μια ωραία τηγανιά! Όπως σας βλέπω και με βλέπετε!

Και περιέγραψε με θέρμη στα μικρότερα παιδιά, που δεν ήξεραν τι ήταν τα μανιτάρια, την ομορφιά των διαφόρων ειδών, τη λεπτή τους γεύση και το πώς έπρεπε να μαγειρευτούν· έτσι παρέσυρε στη συζήτηση και τη γυναίκα του, την Ντομιτίλα, που ως εκείνη τη στιγμή ήταν μάλλον δύσπιστη και αμέτοχη.

– Και πού είναι αυτά τα μανιτάρια;, ρώτησαν τα παιδιά. Πες μας πού φντρώνουν!

Στην απορία αυτή μια καχύποπτη σκέψη συγκράτησε τον ενθουσιασμό του Μαρκοβάλντο: «Αν τους πω το μέρος, θα μαζέψουν μια συμμορία αλητάκια, θα παν να τα βρουν, θα μαθευτεί στη γειτονιά και τα μανιτάρια θα καταλήξουν σε ξένες κατσαρόλες!». Έτσι η ανακάλυψη εκείνη, που του είχε γεμίσει την καρδιά με αγάπη για όλο τον κόσμο, τώρα του δημιουργούσε τη μανία της ιδιοκτησίας, τον τύλιγε μέσα σ' ένα ζηλότυπο και δύσπιστο φόβο.

– Το μέρος των μανιταριών το ξέρω εγώ και μόνο εγώ, είπε στα παιδιά του, κι αλίμονό σας αν σας ξεφύγει κουβέντα.

Το άλλο πρωί ο Μαρκοβάλντο, καθώς πλησίαζε στη στάση του τραμ, ήταν γεμάτος ανησυχία. Έσκυψε στην πρασιά και με ανακούφιση είδε ότι τα μανιτάρια είχαν μεγαλώσει λίγο, μια σταλίτσα μόνο, το χρώμα συνέχιζε να τα κρύβει σχεδόν ολότελα.

Εκεί που ήταν γονατισμένος, ένιωσε κάποιον πίσω του. Μονομιάς σηκώθηκε και προσπάθησε να παραστήσει τον αδιάφορο. Ένας οδοκαθαριστής τον κοίταζε στηριγμένος στη σκούπα του.

Αυτός ο οδοκαθαριστής, στου οποίου την επικράτεια βρίσκονταν τα μανιτάρια, ήταν ένας διοπτροφόρος[♦] και κρεμανταλάς νεαρός. Λεγόταν Αμάντιτζι και ο Μαρκοβάλντο τον αντιπαθούσε από καιρό, ίσως για εκείνα τα γυαλιά του που ξεψάχνιζαν την ασφαλτο των δρόμων, για να βρουν ίχνη της φύσης και να τα σβήσουν με τη σκούπα.

Ήταν Σάββατο· ο Μαρκοβάλντο πέρασε την ημιαργία του τριγυρίζοντας δήθεν άσκοπα κοντά στην πρασιά, παρακολουθώντας από μακριά τον οδοκαθαριστή και τα μανιτάρια και υπολογίζοντας πόσο καιρό ήθελαν να μεγαλώσουν.

Τη νύχτα έβρεξε: όπως οι αγρότες, που έπειτα από μήνες ξηρασίας ξυπνούν και χορεύουν από χαρά στον ήχο των πρώτων σταγόνων, έτσι κι ο Μαρκοβάλντο ήταν ο μόνος στην πόλη που ξύπνησε, ανακάθισε στο κρεβάτι και φώναξε τους δικούς

♦ απομυζούσαν: ρουφούσαν ♦ διοπτροφόρος: αυτός που φορά γυαλιά

Ο άνθρωπος και η φύση • Πόλη – Υπαιθρος

του: «Βρέχει, βρέχει» και ανέπνευσε τη μυρωδιά της βρεγμένης σκόνης και της δροσερής υγρασίας που ερχόταν απέξω.

Τα χαράματα –ήταν Κυριακή– έτρεξε γρήγορα στην πρασιά μαζί με τα παιδιά του και ένα δανεικό καλάθι. Και να ταμανιτάρια, στητά στους κορμούς τους, με τις κουκούλες τους να ξεπροβάλλουν από το μουσκεμένο ακόμα χρώμα.

– Ζήτω!, και όρμησαν να τα μαζέψουν.

– Μπαμπά, κοίτα εκείνο τον κύριο πόσα έχει μαζέψει!, είπε ο Μικελίνο, και ο πατέρας του, σηκώνοντας το κεφάλι, είδε τον Αμάντιτζί να στέκεται δίπλα τους μ' ένα καλάθι γεμάτομανιτάρια στο χέρι.

– Α, κι εσείς μαζεύετε;, είπε ο οδοκαθαριστής. Όστε τρώνονται, ε; Μάζεψα λίγα, αλλά δεν ήξερα αν μπορούν να φαγωθούν... Πιο κάτω, στο δρόμο, έχει κι άλλα μεγαλύτερα... Εντάξει, τώρα που ξέρω, πάω να ειδοποιήσω τους δικούς μου που κάθονται εκεί και συζητάνε αν πρέπει να τα μαζέψουμε ή να τ' αφήσουμε... – και απομακρύνθηκε βιαστικά.

Ο Μαρκοβάλντο έμεινε άναυδος: να υπάρχουν μεγαλύτεραμανιτάρια και να μην τα έχει προσέξει, μια τέτοια ανέλπιστη σοδειά και να του την κλέψουν κάτω από τη μύτη; Για μια στιγμή σχεδόν κοκάλωσε από οργή, από λύσσα, έπειτα –όπως συχνά συμβαίνει– οι προσωπικές εμπάθειες μεταμορφώθηκαν σε μια παρόρμηση γενναιοδωρίας. Την ώρα εκείνη πολύς κόσμος περίμενε το τραμ, με τις ομπρέλες κρεμασμένες στο μπράτσο, διότι ο καιρός ήταν ακόμα υγρός και αβέβαιος.

– Έι, εσείς! Θέλετε να φάτε τηγανητάμανιτάρια απόψε;, φώναξε ο Μαρκοβάλντο στον κόσμο που ήταν μαζεμένος στη στάση. Έχουν βγειμανιτάρια εδώ, στο δρόμο! Ελάτε μαζί μου! Έχει για όλους! – και πήρε από πίσω τον Αμάντιτζί μ' ένα τσούρμιο ανθρώπους να τον ακολουθεί.

Βρήκαν αρκετάμανιτάρια για όλους και, επειδή δεν είχαν καλάθια, τα έβαλαν στις ανοιχτές τους ομπρέλες. Κάποιος είπε:

– Ωραία θα ήταν να τρώγαμε όλοι μαζί!

Όμως ο καθένας πήρε ταμανιτάρια του και πήγε σπίτι του.

Ωστόσο σύντομα ξανασυναντήθηκαν, το ίδιο κιόλας βράδυ, στον ίδιο θάλαμο του νοσοκομείου, έπειτα από την πλύση στομάχου που τους έσωσε όλους από δηλητηρίαση: όχι σοβαρή, διότι κανείς τους δεν είχε φάει μεγάλη ποσότητα.

Ο Μαρκοβάλντο και ο Αμάντιτζί ήταν σε διπλανά κρεβάτια και αγριοκοίταζαν ο ένας τον άλλο.

1. Καλβίνο, *Μαρκοβάλντο ή Οι εποχές στην πόλη*, μτφρ. Έφη Καλλιφατιδή, Καστανιώτης

Ερωτήσεις

- 1 Προσπαθήστε να σκιαγραφήσετε την προσωπικότητα και την κοινωνική θέση του κεντρικού ήρωα, αντλώντας στοιχεία από το κείμενο.
- 2 Από ποιες φάσεις περνά η διάθεση του ήρωα, από τη στιγμή που ανακαλύπτει την ύπαρξη των μανιταριών;
- 3 Τι είδους προβλήματα αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι που ζουν στην πόλη; Βρείτε τα σχετικά σημεία στο κείμενο.

Διαθεματικές εργασίες

- 1 Μια ομάδα μαθητών να αναλάβει την παρουσίαση των υπόλοιπων 19 ιστοριών του βιβλίου *Μαρκοβάλντο ή Οι εποχές στην πόλη*.
- 2 Δοκιμάστε να αποδώσετε την ιστορία σε μορφή κόμικς.

1. Μπιλίμπιν, εικονογράφηση από το ρωσικό λαϊκό παραμύθι *Το πουλί της φωτιάς* (λεπτομέρεια)

ΊΤΑΛΟ ΚΑΛΒΙΝΟ

Ο Ίταλο Καλβίνο (1923-1985) είναι πεζογράφος και δοκιμογράφος ιταλικής καταγωγής. Σπούδασε γεωπονία και φιλολογία. Εμφανίστηκε στα ιταλικά γράμματα το 1947. Τα πρώτα έργα του είναι εμπνευσμένα από την αντίσταση των Ιταλών εναντίον του γερμανικού φασισμού. Στα επόμενα έργα του πραγματεύεται την πολυπλοκότητα της σύγχρονης ζωής, ενώ δίνει ιδιαίτερη έμφαση στις επιπτώσεις που έχει η εκβιομηχάνιση στη ζωή των ανθρώπων. Κυριότερα βιβλία του: *Οι πρόγονοί μας: ο διχασμένος υποκόμης* (1952), *Ο αναρριχώμενος βαρόνος* (1957) και *Ο ανύπαρκτος ιππότης* (1959) (τριλογία μυθιστορημάτων). *Οι δύσκολοι έρωτες* (1958, διηγήματα), *Μαρκοβάλντο ή Οι εποχές στην πόλη* (1963), *Το κάστρο των διαστανρωμένων πεπρωμένων* (1969), *Οι αόρατες πόλεις* (1972), *Πάλομαρ* (1983).

